

187

Markku Siivola:

Pois

Fromm, Erich: Freud ja freudilaisuus. 155 sivua. suom. Marja-Leena Närhi. Kirjayhtymä 1980.
 Frankl, Viktor E. Elämän tarkoitusta etsimässä. 188 sivua. Suom. Ben Furman. Otava 1980

LIBERAALIPORVARILLINEN PSYKOANALYYSI
 JA
 ELÄMÄN TARKOITUS

Freudin kädestä kiinni pitäen kurkottelee sosiaalipsykologi, kirjailija ja ajattelija Erich Fromm kohti Buddhaa, Jeesusta, Sokratesta, Spinozaa, Hegeliä ja Marxia.

Fromm on tunnettu meillä Suomessakin monista laveista psykoanalyttispohjaisista elämänfilosofisista kirjoistaan. Nyt on hän vihdoin rohkeasti tarttunut suoraan Freudiin, ajattelunsa suurimpaan muovaajaan. Peruseriaatteeksi hän esittää totuuden siten kuin se Johanneksen evankeliumissa on ilmaistu: "Vain totuus on tekevät vapaiksi". Totuuden hän katsoo olevan yksityiselle ihmiselle mahdollista vasta silloin, kun tämä elää sellaisessa yhteiskunnassa, jossa hän "voi säädellä yhteiskuntaelämänsä inhimillisellä, arvokkaalla ja järkevällä tavalla ilman pelkoa ja siten myös ilman ahneutta; käyttääksemme poliittis-uskonnollista ilmaisua: vasta messiaanisenä aikana voidaan totuus käsittää siinä määrin kuin se yleensä on mahdollista." Tarkemmin hän ei - ehkä onneksensa - määrittele tätä messiaanista aikakautta. Buddhan katsoo hän radikaaleimmin tämän totuuden ja vapauden ajatuksen ilmaiseen kun taas kristinuskoa ja juutalaisuutta rasittaa ajatus jumalaihanteesta, valtatekijästä, jolle nämä myönnytyksen tehdessään eivät samalla voineet olla pettämättä totuutta.

Ehkäpä voimakkaimpana teemana läpi Frommin teoksen on havainto tietyn yhteiskunnan ja aikakauden voimakkaasta vaikutuksesta yksilöön: "Kullakin yhteiskunnalla on oma 'sosiaalinen suodattimensa', jonka läpi vain määrätynlaiset aatteet, käsitteet ja kokemukset voivat kulkea." Ne ajatukset, jotka eivät tätä suodatinta läpäise, ovat 'mahdottomia' ajatella ja myös sanoa. Tämän mukaisesti näkee hän Freudin paljolti oman aikakautensa ja yhteiskuntaluokkansa vankina; porvarillisliberaalisen seksuaalitabuisen keskiluokan kasvattina, jonka luoma ihmismielen malli muistutti ja heijasti sen hetkistä yhteiskuntarakennetta: "Minän, järkevän eliitin, oli hallittava "Sitä" (Id), joka symboloi oppimatonta kansaa. Jos Freud olisi voinut kuvitella luokattoman ja vapaan yhteiskunnan, hän ei olisi tarvinnut Minää ja Sitä ihmismielen universaaleina kategorioina."

Fromm korostaa, ettei hänen tarkoituksenaan ole luoda "tarkistettua Freudia" tai "uusfreudilaisuutta", vaan pikemminkin kehittää edelleen Freudin ajattelun ydintä "tulkitsemalla kriittisesti sen filosofista perustaa, korvaamalla porvarillinen materialismi historiallisella näkemyksellä."

Eritoten kahden seikan hän kokee sitovan Freudia: 1) porvarillisen materialismin teoria, joka Freudin aikana oli laajalti hyväksytty eikä Freud tämän ajatussuunnan vankina voinut tulla ajatelleeksi, että oli vahvoja psyykkisiä voimia, joiden erityistä fysiologista alkuperää ei voinut todistaa. 2) Freudin porvarilliset ja autoritaariset = patriarkaaliset asenteet, jotka johtivat hänet pitämään miessukukuntaa biologisesti, psyykkisesti ja anatomisesti parempana kuin naisia. Tästä on Frommin "vaikea löytää mitään hyvää, paitsi jos sitä lähestyy kuvauksena miessukukunnan kiihkeästä ihannoinnista". Seksuaalisuuden ylivalta Freudin teorioissa on ollut kitkerä pala sangen monelle muullekin tunnetulle ajattelijalle. Carl Gustav Jung kuvaa muistelmissaan Freudin takertumista tähän dogmiinsa:

"Voin vielä elävästi muistaa, kuinka Freud sanoi minulle: "Rakas Jungini, lupaa minulle, ettet koskaan hylkää seksuaaliteoriaa. Se on olennaisin asia kaikista. Ymmärräthän, että meidän täytyy tehdä siitä dogmi, järkkymätön suojarustus."

Freudin suurimmiksi ansioiksi näkee Fromm alitajunnan, oidipuskompleksin, tunteensiirron, narsismin, luonnekäsitteen, unientulkintateorian ja viettiteorian keksimisen ja kehittämisen kritikoiden kuitenkin kaikkien näiden kohdalla Freudia nimenomaan hänen yhteiskuntasidonnaisuudestaan - jolle toisaalta ei juuri kukaan paljoakaan mitään Frommin mukaan voi. Herkullisen selvästi tulee Freudin pioneerityön suuruus esiin hänen kaikesta sidonnaisuudestaan huolimatta Frommin todetessa tyypillisen "historialliseen" tapaansa:

"Galilei oli vienyt ihmiseltä harhakuvan siitä, että maa olisi maailman keskus, Darwin uskon siihen, että Jumala olisi luonut ihmisen, mutta kukaan ei ollut vielä kiistänyt sitä, etteikö ihmisen tietoinen ajattelu olisi perusta, johon luottaa. Freud vei ihmiseltä mahdollisuuden olla ylpeä omasta järkevyydestään."

Erikoisen syvänä elämän oivaltajana en Frommia pidä. Oppi-isän ote pitää vielä, vaikka poika tietää ehdottomasti enemmän kuin isänsä. Osaltaanhan tämä tietenkin on ympäröivän yhteiskunnan ansio. Vai olemmeko me nykyihmiset vuorostamme taas omalla tavallamme yhtä sokeita... - Enemmän hyvää kuin pahaa hän kuitenkin tuolle melkoisen dogmaattiselle vaarallisen umpioituneelle järjestelmälle tekee. Vaikka psykoanalyysi on ajallaan tuomittu kuolemaan sekin kuten Rooman tuhatvuotinen valtakuntakin, voi se elinaikanaan olla vähemmän determinoivan kuristava ja enemmän elävän elämän rajatonta henkeä sietävä juuri Frommin kaltaisten suurten - mutta ei suurimpien - ajattelijoiden ansiosta.

***

Frommin kaltainen psykoanalyttisen teorian rajoitukset tunteva ajattelijana on Viktor E. Frankl, hieman jo Grand Old Manin hohdetta meillä Suomessakin saavuttanut itävaltalainen neurologi ja psykiatri. Osaltaan häntä on varmaan auttanut nousemaan pintaan hänen kokemuksensa kuoleman rajalla sodan aikana natsien keskitysleirissä, jossa hän sai suurimmat herätteensä myöhempään työhönsä.

Se kahtiajakoinen tunnelma, jonka hänen ensiksi suomennettu teoksensa "Ihmisyyden rajalla" minuun jätti, saa nyt osittain selityksensä tässä toisessa suomennetussa kirjassa "Elämän tarkoitusta etsimässä". Frankl on oivaltanut psykoanalyysin pandeterministisen ummehtuneisuuden, sen kokonaisuutta tajuamattoman analyttisen baabelintornipalapelin, jonka näkökulmasta ihminen kutistuu vietti- ja vaistoeläimeksi; "Ei-Muuta-Kuin"-olioksi. Frankl ymmärtää näkökulmien rinnakkaisuuden ohella myös niiden sisäkkäisyyden, kaikkien katsantokantojen synnyn yhteisestä lähteestä. Näin hän todella oikein havaitsee oman teoriansa yltävän sangen ratkaisevasti psykoanalyysin ylitse - psykoanalyysin peruspiirteitä käyttäytymisterapeuttisten elementtien ohella silti sisältäen - mutta tähän hän jääkin.

Tässä syntyy tuo kaksijakoisuus: yli psykologisen tason ulottuva kokonaisvaltaisempi näkemys - jonka vankina hän on. Hän on tehnyt elämän tarkoituksen löytämisen periaatteestaan tuskallisen itsekehuisen umpion. Suorastaan häkellyttävää on esimerkiksi lukea hänen mielipiteitään omasta teoriastaan, kuinka " *...jos se (maailmanlaajuinen tarkoituksettomuuden tunne) osoittautuu 1970-luvun massaneuroosiksi, voin vaatimattomasti sanoa, että ennustin sen laajenemisen ja leviämisen 50-luvulla, ja ennen sitä esitin sille terapian 30-luvulla*".

Samanlaista "vaatimattomuutta" hän esittelee jatkuvasti todistellen kuinka hän keksi kaiken

olennaisen ensin. Lisäksi hän vetoaa juuri sen tyyppiin yksiuotteisiin tutkimuksiin, s.o. tyyppilliseen tilastollismatemaattiseen ja tietokoneiden avulla suoritettuun, mm. faktorianalyysiin, joita hänen olisi luullut osaavan varoa nimenomaan silloin kun jostain korkeammasta kuin puhtaasti psykologisesta ilmiöstä on kyse. Hän väittää logoterapeuttisilla testisarjoilla osoitetun oikeaksi hänen hypoteesinsa perinteiden murtumisesta keskeisen eksistentiaalisen tyhjiön syntyä selittävänä tekijänä, väittää myös, että psykologiset tutkimukset ovat vahvistaneet tarkoituksen tarpeen olevan erillisen tarpeen, jota ei voida palauttaa muihin tarpeisiin. Tämä alkaa jo kuulostaa analogiselta Freudin teorian seksuaali- ja aggressiovietin kaksilähteisyydestä eli erillisyydestä. Hän ikäänkuin vajoaa kokonaisnäkemyksestä liian syvälle analyttiseen näpelöintiin ja vakuuttamisen sijasta herättää epäilyksiä.

Ikävä kyllä on todettava hänen sortuvan vielä lopuksi tyyppilliseen "ainoan oikean opin" harhaan, joka klassisimmillaan esiintyy tulevaisuusvisiossa, jossa ko. teorian puolustaja näkee ihmiskunnalla olevan vielä pelastumisen mahdollisuuksia J O S... hänen oppinsa vain pääsisi valtaan ja ihmiset ymmärtäisivät yhteisen hyvänsä ja parhaansa:

"...eikö se (ihmiskunnan säilyminen) riipu siitä, löytävätkö ihmiset ja kansat *yhteisen* tarkoituksen... ..on olemassa toivoa ihmiskunnan säilymisestä, jos vain kansakunnat voisivat *yksissä tuumin* (harvennus minun) omistautua yhteiselle tehtävälle."

Tämä naivismi, ihmisten erilaisuuden tajuamattomuus esiintyy eri variaatioina niin tieteiden kuin muidenkin elämäntilanteiden piirissä.

Kuitenkin täytyy Franklia kiittää ihmisen moniuotteisuuden tajuamisesta ja paradoksisen intention terapeuttisen tekniikan kehittämisestä erääksi tehokkaaksi hoitomuodoksi - jota tässä en tarkemmin nyt käsittele. Juuri siksi, koska Frankl on merkittävä hahmo terapeuttisten filosofioiden alueella, olen katsonut aiheelliseksi näinkin pitkään käsitellä nimenomaan Franklin persoonan sidonnaisuutta, joka puoli on jäänyt näkemissäni arvioinneissa vähemmälle - ja joka on kuitenkin tärkeätä suhteuttaessamme franklilaisuutta terapiafilosofioiden moninaisuuteen.

Franklkin on suuri - mutta ei suurin.

Markku Siivola

kts myös

Erich Fromm: Omistamisesta olemiseen, Tuhoava ihminen

Viktor E Frankl: Tarkoituksellinen elämä, Tiedostamaton jumala

